

Ο μύθος περί ξένων επιδράσεων σε έργα του Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτου (π. Γεώργιος Δ. Μεταλληνός)

Categories : [ΘΕΟΛΟΓΙΑ](#)

Date : 19 Αυγούστου, 2019

Ο λόγος για την χρήση δυτικῶν πηγῶν ἀπό τόν ἅγιο Νικόδημο, παλαιότερα τουλάχιστον, ἦταν εὐρύτατος. Συνεχίζεται δέ καί σήμερα ἀπό ἐκείνους, πού δέν παρακολουθοῦν τήν πορεία τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνας καί ἀγνοοῦν τά νεώτερα πορίσματά της. Ὑπάρχουν ὁμως καί ἐκεῖνοι, πού παρασύρονται ἀπό τήν γλῶσσα τοῦ Ἁγίου καί καταλήγουν σέ ἀνέριστα συμπεράσματα. Δυτικές ἐπιδράσεις στόν ἅγιο Νικόδημο δέχθηκε καί ἕνας ἀπό τούς ἐγκυρότερους ἐρευνητές του, ὁ γερμανός ἱησουΐτης Gerhard Podskalky¹, ἀπό τόν ὁποῖο ἔχουν ἐπηρεαστεῖ καί Ἑλληνες συγγραφεῖς.

1. Γίνεται λόγος γιά ἔμμεσες ἐπιδράσεις στόν ἅγιο Νικόδημο, μέ ἀναφορά στά ἔργα του «Ἐξομολογητάριον»(1794) καί «Χρηστοθήθεια»(1803)². Στή διάρκεια τῆς δουλείας κυκλοφοροῦσαν διάφορα «Ἐξομολογητάρια» (Ὁδηγός Ἐξομολόγου καί Ἐξομολογουμένου), Ἑλληνικά καί Ξένα³. Στά δεύτερα ἀνήκαν καί τά μεταφρασμένα ἀπό τά ἰταλικά ἔργα τοῦ Paolo Segneri «Ὁ Μετανοῶν διδασκόμενος»⁴ καί «Ὁ Πνευματικός διδασκόμενος»⁵, πού θεωρήθηκαν ὡς πηγή τοῦ Νικοδήμου. Ἀναδύεται ὁμως τό κρίσιμο ἐρώτημα: Τό «Ἐξομολογητάριον» συνετάχθη μετά τήν ἐνασχόληση τοῦ Νικοδήμου μέ τά συγγράμματα τοῦ ἁγίου Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου⁶, ἄρα σέ κλίμα καθαρᾶ ἡσυχαστικό-φιλοκαλικό, στό ὁποῖο μόνιμα ἐκινεῖτο ὁ Ἅγιος. Γιατί, λοιπόν, νά καταφύγει σέ παπικῆς προελεύσεως πηγές;

2. Γίνεται ὁμως λόγος καί γιά ἄμεσες ἐπιδράσεις, σχετικά μέ τά ἔργα τοῦ Νικοδήμου «[Ἄορατος Πόλεμος](#)»(1795)⁷ καί «Γυμνάσματα Πνευματικά»(1800)⁸, πού θεωροῦνται ἀντιγραφή ὁμοτίτλων δυτικῶν προτύπων. Ἡ περί ἰταλικῶν προτύπων ἐκδοχή, τά ὁποῖα μάλιστα ἐπέλεξε ὁ ἴδιος ὁ Νικόδημος, ὀδήγησε σέ τερατώδεις ὑποθέσεις στό παρελθόν. Ἡ θέση ὁμως αὐτή ἔχει πιά ξεπεραστεῖ. Αὐτό δέ ὀφείλεται στήν ὀριακή παρέμβαση τοῦ ἐγκριτοῦ ἱστορικοῦ-φιλολόγου κ. Ἐμμανουήλ Φραγκίσκου⁹, ὁ ὁποῖος ἐξέτασε ἐκτενῶς τό πρόβλημα, καταλήγοντας στό συμπέρασμα, ὅτι «ἡ σχηματισμένη ὡς τώρα εἰκόνα γιά τή σχέση τοῦ Νικοδήμου Ἀγιορείτη μέ κείμενα τῶν Scupoli καί Pinamonti καί πέρα ἀπό αὐτό, γιά τήν ἐπίδραση τοῦ καθολικισμοῦ στό ἔργο του, ἔρχεται νά ἀλλάξει ριζικά. Εἶναι φανερό, ὅτι ἡ σχέση αὐτή ὑπῆρξε τελικά ἔμμεση»¹⁰. Ἀλλά καί τό ἐπίθετο «ἔμμεση» ἔχει τήν ἐξήγησή του.

Πρῶτο σημαντικό δεδομένο εἶναι ὅτι ὁ Ἅγιος δέν γνώριζε ἰταλικά. Τά δύο ἰταλικά

Έργα μεταφράστηκαν στα έλληνικά από τον «καγκελλάριο»-Γραμματέα της Κοινότητας της Πάτμου, Έμμανουήλ ή Μανουήλ Ρωμανίτη, κριτικής καταγωγής, πού πέθανε μετά τό 1758 ή 1762. Ο Άγιος Μακάριος (1741-1805), έκ τών πρωταγωνιστών της Κολλυβαδικής Όμάδος καί «έργοδιώκτης» τοῦ αγίου Νικοδήμου, βρίσκοντας ένδιαφέροντα, από πλευράς θεμάτων, τά έργα αυτά, θεώρησε καλό νά δώσει αντίγραφα τών μεταφράσεων τοῦ Ρωμανίτη στόν Νικόδημο, ως ταλαντούχο Θεολόγο τοῦ Κολλυβαδικού Κινήματος¹¹, γιά νά έμπνευσθεϊ ανάλογες συγγραφές γιά τό Όρθόδοξο Πλήρωμα.

Ο Νικόδημος, παίρνοντας άφορμή από τίς μεταφράσεις τοῦ Ρωμανίτη, συνέγραψε τά όμότιπλα έργα του, κατά πολύ έκτενέστερα τών μεταφράσεων, καί τό σημαντικότερο προσφέροντας στή θέση εκείνων έργα όρθόδοξα. Ό,τι προσλαμβάνει από τον Ρωμανίτη όρθοδοξοποιεΐται, φέροντας τήν σφραγίδα της πατερικότητας, διότι πάντα καταφεύγει σέ πατερικές πηγές¹². Τό «Έξομολογητάριον» λ.χ. στηρίζεται ιδιαίτερα στους 38 Κανόνες τοῦ πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ίωάννου Δ΄ τοῦ Νηστευτοῦ (+595)¹³ καί στα 17 Έπιτίμιά του, πού είχάν σωθεϊ σέ άγιορείτικα χειρόγραφα. Τό πολυσχολιαζόμενο όμως σχολαστικό ύφος τοῦ έργου τοῦ Νικοδήμου δέν όφείλεται τόσο στή δυτική επίδραση, γιατί ήταν σύμπτωμα γενικότερο της έποχής, όσο στό έργο τοῦ Ίωάννου Νηστευτοῦ, πού έπηρέαζε τήν όρθόδοξη ποιμαντική πράξη, κυρίως δέ στή διάρκεια της δουλείας.

3. Άς έλθουμε όμως ειδικότερα στή γλώσσα τοῦ Νικοδήμου. Έχουν διατυπωθεϊ δύο θέσεις,ή μία τοῦ [π. Θεοκλήτου Διονυσιάτη](#)¹⁴ καί ή άλλη τοῦ Καθηγητή Χρήστου Γιανναρά¹⁵, διαμετρικά αντίθετες μεταξύ τους. Γιά τον άγιορείτη Μοναχό ό Νικόδημος είναι «έξομολόγος, οὔτινος τό τάλαντον σπανιώτατον», «δεινός έρμηνευτής Έπιτιμιών τών ιερών Κανόνων, πατρικώτατος κήρυξ της μετανοίας, γλυκύς καί κατανυκτικός έν τή άναπτύξει τοῦ περί μετανοίας, έξομολογήσεως καί συγγνώμης μυστηρίου». Ο κ. Γιανναράς, αντίθετα, ύποστηρίζει ότι ό Άγιος συντελεΐ στό «νά διαρρηγνύει (πλήθος ανθρώπων) τή σχέση του μέ τήν Έκκλησία, ύστερα από μία καί μόνη έστω έμπειρία τραυματικής έξομολογήσεως μέ τίς προδιαγραφές της δικανικής συναλλαγής». Ο Θεός τοῦ Αύγουστίνου -συνεχίζει- τοῦ Άνσέλμου καί τοῦ Νικοδήμου, ό τρομοκράτης Θεός τών σαδιστικών άπαιτήσεων δικαιοσύνης δέν ένδιαφέρει τον άνθρωπον»¹⁶.

Η γλώσσα τοῦ αγίου Νικοδήμου χαρακτηρίζεται σχολαστική καί εύσεβιστική, κάτι πού σέ μεγάλο βαθμό είναι αισθητό. Ο ιστορικός άναχρονισμός όμως, ή αντιμετώπιση δηλαδή μέ σημερινά κριτήρια θεμάτων τοῦ παρελθόντος, δέν οδηγεί σέ όρθά συμπεράσματα. Τά έργα τοῦ αγίου Νικοδήμου είναι καί αυτά τέκνα της έποχής τους, γλωσσικά καί ύφολογικά. Δέν παύουν όμως νά είναι πνευματικά καί ποιμαντικά. Ο Άγιος καταφεύγει στόν Ίωάννη Νηστευτή, διότι έδωσε ένα νέο μέτρο στην διαδικασία της Μετανοίας, συντομεύοντας τήν διάρκεια της άποχής από τό Μυστήριο της Θείας Εύχαριστίας καί τονίζοντας περισσότερο τον άσκητικό κανόνα.

Αυτό προβάλλει και ο Νικόδημος για να βοηθήσει τους πιστούς, ώστε να μη απομακρυνθούν και αποκοπούν από τό Μυστήριο. Άλλες οι προϋποθέσεις της χριστιανικής αρχαιότητας με τις τάξεις των «μετανοούντων» και «προσκλαιόντων», και άλλες εκείνες της εποχής του Νικοδήμου. Προσφέρει, συνεπώς την ποιμαντική της πατερικής παράδοσης με τά μέσα της εποχής του. Άλλωστε, άπευθύνεται στο εύρύ λαϊκό στρώμα, λαμβάνοντας υπόψει την δεκτικότητά του. Κάτι άναλογο (πρέπει να) γίνεται και σήμερα. Η άποκρουστική για κάποιους «περιπτωσιολογία» του Νηστευτή και του Νικοδήμου βοηθεί τον ελάχιστα κατηχημένο πιστό να άντιληφθεί τις διαστάσεις και την δυναμική της άμαρτίας. Αυτό τό άντιμετωπίζουμε ως Κληρικοί και σήμερα. Η πνευματική δέ κατάσταση τότε του έλληνικού λαού ήταν πολύ χαμηλή, όπως αναπτύσσει ο Άγιος στην «Χρηστοθήεια». Δέν χάνεται όμως η πατερική προοπτική στην ποιμαντική του Νικοδήμου. Και συγκεκριμένα: Ο όρος «ίκανοποίηση» (Satisfactio του Άνσέλμου, +1109)¹⁷ άπαντᾶ συχνά στον Νικόδημο και γι' αυτό παρασύρει σε άκρισίες. Η συστηματική όμως μελέτη των κειμένων του άποδεικνύει, ότι ο όρος αυτός δέν σημαίνει την «έκδικητική διάθεση κάποιου άτεγκτου Θεού», αλλά συνδέεται με τον «Κανόνα» του μετανοούντος και την έκπλήρωσή του. Ο όρος «ίκανοποίηση» δέν αναφέρεται σε κάποια «σαδιστική άυθεντία», αλλά δηλώνει την «ευάρεστηση» και την «χαρά» του Θεού ως «ίατρού των ψυχών και των σωμάτων ήμων»¹⁸ για την λήψη των πνευματικών φαρμάκων από τον μετανοούντα. Την άποδοχή, δηλαδή, και έκτέλεση της συνταγής του θεράποντος ιατρού του, του Πνευματικού, και στην ουσία του Θεού.

Η δυτική «Satisfactio» δηλώνει την έκδικητική και τιμωρητική στάση του Θεού άπέναντι στον άμαρτωλό για την τρωθείσα άξιοπρέπειά του. Στόν Νικόδημο, αντίθετα, είναι η φανέρωση της άγάπης του Θεού και ευάρεστησής του για τη θεραπεία του τέκνου του. Ταυτίζεται, έτσι, με τους όρους ευαρεστεϊν και ευάρεστηση, κατά τό Έβρ. 11,5-619: «χωρίς της πίστewς (της πλήρους δηλαδή παραδόσεως του άνθρώπου στον Θεό) άδύνατον ευαρεστησαι». (Πρβλ. Ρωμ. 14, 18). Η Ίκανοποίηση» δέ κατά τον Νικόδημο είναι διπλή, σωματική και πνευματική. Σωματική είναι η νηστεία, οι γονυκλισίες, ή έλεημοσύνη. Πνευματική δέ ή «καταφυκτική προσευχή» (ή «Εύχή»).

Η σχέση, λοιπόν, του Νικοδήμου με την δυτική δικανική θεωρία είναι μόνο λεκτική και αυτό κατ' ανάγκη, διότι οι όροι αυτοί είχαν εισέλθει στο λεξιλόγιο των Έλλήνων. Και είναι γεγονός ότι στα κείμενά του άπαντούν φράσεις, όπως «άπειρος ύβρις», «άπειρος πληρωμή», «όργη του Θεού». Έχουν όμως όρθόδοξο νόημα. Άν άπομονωθούν, νοούνται δικανικά, ανατρέποντας την λειτουργία της θείας άγάπης, κατά τά Ίω. 3,16 και Ρωμ. 5,8, την όποία όμως ύπονοεί πάντοτε ο Νικόδημος. Ο Θεός του Νικοδήμου δέν είναι άτεγκτος κριτής, προβολή των ήγεμόνων της φραγκικής φεουδαρχίας, αλλά Πατέρας πλήρης οίκτιρμών και φιλανθρωπίας. Ο στόχος του Νικοδήμου είναι να μισήσει ο άνθρωπος και να σιχαθεί την άμαρτία, και τό «μοτίβο» της «προσβολής» του Θεού είναι πολύ βοηθητικό σ' αυτή την κατεύθυνση. Η χρήση,

ἐξ ἄλλου, τῶν κανόνων τοῦ Νηστευτοῦ στοχεύει στό νά βοηθηθεῖ ὁ πιστός νά συλλάβει τήν ἔκταση καί πολυπλοκότητα τῆς ἁμαρτίας καί τήν βαρύτητά της ὡς ψυχικῆς ἀσθενείας. Ὁ Νηστευτής στά ἐπιτίμιά του εἶναι ἐπεικέστερος καί λέγει ὁ Νικόδημος: «Σέ ἐκανόνισα κατά τόν συγκαταβατικόν Νηστευτήν», συμπληρώνοντας ὁμως: «Τόν ὁποῖον ἐδέχθη καί δέχεται ὅλη κοινῶς ἡ Ἐκκλησία τῶν Ὁρθοδόξων». Τά ἐπιτίμια κατά τόν Νικόδημο εἶναι «φάρμακα» γιά τήν θεραπεία τοῦ πιστοῦ. Καί, ὅπως γράφει, οἱ Πνευματικοί εἶναι «οἱ ἰατροί ἐκεῖνοι καί πανδοχεῖς, τούς ὁποῖους ἐκατάστησεν ὁ Θεός εἰς τό Πανδοχεῖον τῆς Ἐκκλησίας, διά νά ἐπιμελῶνται τούς ἀσθενεῖς, ἦτοι τούς ἁμαρτωλούς ἐκεῖνους, πού πληγώνονται ἀπό τούς νοητούς ληστὰς, δαίμονας»²⁰.

Τό ἴδιο πνεῦμα διέπει καί τή χρήση καί τῶν ἄλλων σχολαστικῶν ὄρων. Ὁ ὄρος «ἐξιλέωσις» σημαίνει ὅτι καλεῖται ὁ ἄνθρωπος νά γίνεῖ δεκτικός τοῦ θεοῦ ἐλέους καί ἔτσι δεκτός ἀπό τόν Θεό μέ τόν πνευματικό του ἀγῶνα. Τό πρόβλημα, συνεπῶς, βρίσκεται στόν ἄνθρωπο καί ὄχι στόν Θεό²¹. Ὁ Θεός τοῦ Νικοδήμου εἶναι πάντα ἴλεως, συγκαταβατικός καί σπλαγχνικός. Στόν δυτικό νομικισμό ὁ ἁμαρτωλός στέκεται «μόνος καί ἔνοχος ἀπέναντι σέ ἕναν ἀμείλικτο δικαιοκρίτη καί τιμωρό Θεό, πού διψάει ἀκόρεστα ἰκανοποίηση, τῆς προσβεβλημένης ἀπό τήν ἀνθρώπινη ἁμαρτία δικαιοσύνης του»²². Ὁ Θεός ἐκεῖ ἀπαιτεῖ «τήν τιμωρία τοῦ ἁμαρτωλοῦ», κινούμενος ἀπό τή «σαδιστική ἀμετρία τοῦ πληγωμένου ἐγωῖσμοῦ του»²³. Τά ἐπιτίμια, ἔτσι, εἶναι στή Δύση ποινές, τό λύτρο πού «πρέπει νά πληρώσει ὁ ἁμαρτωλός»²⁴.

Οὐδεμία σχέση ἔχει μ' αὐτά ἡ ποιμαντική τοῦ Νικοδήμου. Ἡ γλώσσα τοῦ Ἐξομολογηταρίου εἶναι ἡ συνήθης γλώσσα τῆς ἐποχῆς, ἡ σημαντική της ὁμως εἶναι πατερική. Ὁ Νικόδημος, ὅπως πιστεύουμε, θέλει νά ἐντάξει στό ὀρθόδοξο πλαίσιο τίς ἐπικρατοῦσες στήν ἐποχή του ἀπόψεις, «συνδυάζοντας τίς ὑπάρχουσες τάσεις»²⁵. Μερικά παραδείγματα: Λέγει ὁ Νικόδημος, ὅτι ἡ ἁμαρτία «βεβηλώνει» τό αἷμα τοῦ Χριστοῦ καί «ὑβρίζει» τήν Χάρη Του. Ἀναπαράγει ὁμως τό Ἐβρ. 10,29: «Πόσω δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τόν Υἱόν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας καί τό αἷμα τῆς διαθήκης κοινόν ἠγησάμενος καί τό πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας»; Γράφοντας γιά τήν ἁμαρτία, ὅτι συγχωρεῖται «μέ τήν ἄπειρον ἰκανοποίησιν» τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ, ἀποδίδει πιστά τό Τίτ. 3,5: «Οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ἀ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλά κατά τό αὐτοῦ ἔλεος ἔσωσεν ἡμᾶς διά λουτροῦ παλιγενεσίας». (Πρβλ. Α΄ Ἰω. 1,7).

Οἱ ὄροι ἐπίσης «τιμωρία», «ἐχθρός τοῦ Θεοῦ», «ὀργή τοῦ Θεοῦ», «ἐνοχος», εἶναι στόν Νικόδημο ἀπαλλαγμένοι ἀπό κάθε δικανική σημασία. Τό ὑπόβαθρό του εἶναι πάντα ἀγιογραφικό καί πατερικό. Παραπέμπει λ.χ. στόν ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης: «Ὡσπερ τόν μισθόν λήψεται, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος (πρβλ. Α΄ Κορ. 3,3), κατά τόν ἴδιον κόπον ἕκαστος, οὕτω πάντως καί τήν τιμωρίαν ἐπὶ τῶν κατά δύναμιν πόνων ὀλιγωρία»²⁶. Ἀλλά καί ὁ ἱ. Χρυσόστομος διδάσκει: «Τούτους καί ἡμεῖς μάθωμεν τῆς φιλανθρωπίας τούς νόμους... Καί γάρ ἵππον, ἂν ἰδῆς κατά κρημνόν φερόμενον,

χαλινόν ἐμβάλλεις, καί ἀναχαιτίζεις μετά σφοδρότητος, καί μαστίζεις πολλάκις, καίτοι γε τοῦτο κόλασις ἐστίν. Ἀλλ' ἡ κόλασις αὕτη σωτηρίας μήτηρ ἐστί. Οὕτω καί ἐπί τῶν ἀμαρτανόντων ποιήσον' δῆσον τόν πλημμελήσαντα, ἕως ἄν ἐξίλεώσῃ τόν Θεόν, μή ἀφῆς λελυμένον, ἵνα μή πλέον δεθῆ τῇ τοῦ Θεοῦ ὀργῇ... Μή ὠμότητος νόμιζε τό τοιοῦτο καί ἀπανθρωπίας, ἀλλά τῆς ἄκρας ἡμερότητος καί ἀρίστης ἰατρείας καί πολλῆς κηδεμονίας»²⁷. Αὕτη εἶναι ἡ ποιμαντική θεραπευτική τῆς αὐθεντικῆς χριστιανικότητος, καί αὐτῆς τῆς παράδοσης εἶναι φορέας καί ὁ Νικόδημος.

Δύο λόγια μόνο καί γιά τήν «Χρηστοθήθεια»²⁸. Ἀντιμετωπίσθηκε ὅπως τό Ἐξομολογητάριο, μέ βάση τά ἰσχύοντα στή σχολαστική Δύση. Καί στήν περίπτωση αὕτη πάλι συγκρούονται οἱ Φιλοσοφοῦντες καί Μεταφυσικοί μέ τούς ἐντεταγμένους στήν πατερική παράδοση τῆς ἄσκησης καί κάθαρσης.

Π.χ. ὁ Ἰησοῦίτης Podskalsky²⁹ δείχνει τούλάχιστον ἐκπληξη, ὅταν λέγει ὁ Νικόδημος, ὅτι ὁ Χριστός «δέν ἐγέλασε ποτέ»³⁰. Ὁ Νικόδημος ὁμως ἄλλα ἐννοεῖ. Ὁ Χριστός δέν ἐκάγχασε, διακωκωδώντας τόν συνάνθρωπο. Γράφει ὁ Νικόδημος: «Ἐντραπήτε, ἀδελφοί, ἀπό τήν ζωήν καί τό παράδειγμα, ὅπου μᾶς ἀφῆκεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, διότι αὐτός εἰς ὅλην τήν περίοδον τῆς ἐπί γῆς αὐτοῦ πολιτείας δέν φαίνεται εἰς κανέν μέρος τῶν ἀγίων Εὐαγγελίων γεγραμμένον ὅτι ἐγέλασε». Παραπέμπει ὁμως εἰς τόν Μ. Βασίλειον: «Κατά τόν Μέγαν Βασίλειον λέγοντα καί ὁ Κύριος, τά μέν ἀναγκαῖα (=ἀδιάβλητα) πάθη τῆς σαρκός ὑπομείνας φαίνεται..., γέλωτα δέ μηδαμοῦ παραδεξάμενος, ὅσον ἐκ τῆς τῶν Εὐαγγελίων ἱστορίας»³¹. Συνεχίζει δέ ὁ Νικόδημος: «Τούς δέ γελῶντας, ἐξ ἐναντίας, ἐταλάνισε καί ἐθρήνησεν εἰπών' οὐαί ὑμῖν οἱ γελῶντες νῦν, ὅτι πενθήσετε καί κλαύσετε» (Λουκ. 6,25). Ὁ Χριστός, συμπληρώνει, μολονότι ἀναμάρτητος, ἐκλαυσε, ἐνῶ ἡμεῖς πού εἴμαστε ἀμαρτωλοί γελᾶμε».

«Εἰ δέ Χριστός, συνεχίζει, δέν ἐχοράτευεν, οὔτε ἐγέλασε ποτέ εἰς ὅλην του τήν ζωήν, πῶς ἐσεῖς ἀσύνητοι δέν ἐντρέπεσθε νά γελᾶτε καί νά χορατεύετε;». Πάλιν ὁμως παραπέμπει στόν Χρυσόστομο³². Οἱ γέλωτες πού καυτηριάζει ὁ Νικόδημος πατερικά, εἶναι ἡ «εὐτραπελία», οἱ «χορατάδες», κ.τ.λ.³³. Εἶναι οἱ γέλωτες, πού προέρχονται ἀπόμια μή καθαρήν καρδιά. Προτρέπει ὁμως νά γελᾷ ὁ χριστιανός, ἀλλά χωρίς νά εὐτελίζει τόν ἄλλο. Γράφει: «Καί τοῦτο δέ τό χαμόγελο νά τό κάμνετε, γιά νά δείξετε μέ αὐτό τήν χαροποιάν διάθεσιν τῆς καρδίας σας καί νά πληρώσετε τό γεγραμμένον ἐκεῖνο, ὅτι ἰκαρίας εὐφραينوμένης πρόσωπον θάλλει'» (Παρ. 15, 14)³⁴.

Ὁ Νικόδημος θέλει νά δείξει, ὅτι ὅποιος δέν συμπεριφέρεται φυσικά καί ἀβίαστα κατ' αὐτόν τόν τρόπο, ἀποδεικνύει ὅτι δέν ἔχει φθάσει ἀκόμη στό ἐν Χριστῷ ἦθος καί συνεπῶς καλεῖται νά συνειδητοποιήσει τό ἔλλειμμά του. Ἡ πατερικότητα τοῦ Νικοδήμου φαίνεται καί ἀπό τό ὅτι καταγράφει καί τήν πατερική ἐρμηνεία τῶν ὄρων «γέλως» καί «γελῶ», ἐπικαλούμενος τόν Μ. Βασίλειο: «Τά ὀνόματα ταῦτα δηλοῦσιν ὄχι τόν καγχασμόν τοῦτον καί ἀπαίδευτον γέλωτα, ἀλλά τήν χαράν τῆς ψυχῆς καί

φαιδράν διάθεσιν»35.

Όλα αυτά όμως αποκαλύπτουν τό πόσο πρόχειρα καί επιφανειακά αντιμετωπίζεται ό Άγιος Νικόδημος, ό όποιος δέν προσφέρει ήθικολογικές έντολές, αλλά προσπαθεϊ νά οδηγήσει στό έν Χριστώ ήθος, πού είναι ό καρπός του έννοικοῦντος στόν άληθινό Χριστιανό άγιου Πνεύματος (Γαλ. 5,22).

Σημειώσεις:

1. GerhardPodskalsky(μετ. π. Γ.Δ. Μεταλληνοῦ), Ἡ Ἑλληνική Θεολογία ἐπί Τουρκοκρατίας 1453-1821.Ἡ Ὁρθοδοξία στήσφαίρα ἐπιρροῆς τῶν δυτικῶν δογμάτων μετά τήν Μεταρρύθμιση, Ἀθήνα 2005, σ. 466 ἔπ.(470-471). Βέβαια καί ό Podskalsky, άναφερόμενος στά δυτικά ἔργα, πού «χρησιμοποίησε» ό Νικόδημος, παρατηρεϊ «προσαρμοσμένα στήν ὀρθόδοξη πνευματικότητα» καί προσδίδοντας (ό Νικόδημος) «έντονότερο βιβλικό καί πατερικό χαρακτήρα, άπ'ό,τι τό πρωτότυπο (470)
2. Βλ. π. Γεωργίου Δ. Μεταλληνοῦ, Τό «Ἐξομολογητάριον» τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου, στήν Ἐπιστ.Ἐπετηρίδα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπ. Ἀθηνῶν, τ. ΛΔ'(1999), σ. 191-208. Τοῦ Ἰδίου, Ἡ Χρηστοήθεια τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου καί τό κοινωνικό φιλοκαλικό ήθος, ΕΕΘΣΠΑ, τ. ΛΘ(2004),σ.251-268.
3. Ang. Amato, SDB, IlSacramentodellaPenitenzanellaTeologiaGrecoortodossa, Θεσσαλονίκη 1982, σ. 300-329.Πρβλ. π. Γ.Δ. Μεταλληνοῦ, Τό «Ἐξομολογητάριον», σ.194.
4. PaoloSegneri, Ὁ Μετανοῶν Διδασκόμενος. Μιά μετάφραση τοῦ Ἐμμανουήλ Ρωμανίτου. Εἰσαγωγική μελέτη-ἐπιμέλεια κειμένου Βασίλειος Τσακίρης, Ἐκδ. Θεσβίτης.
5. PaoloSegneri, Ὁ Πνευματικός Διδασκόμενος. Μιά μετάφραση τοῦ Ἐμμανουήλ Ρωμανίτου. Εἰσαγωγική μελέτη-ἐπιμέλεια κειμένου Βασίλειος Τσακίρης, ἔκδ. Θεσβίτης.
6. Μοναχοῦ Θεοκλήτου Διονυσιάτου, Ἁγιος Νικόδημος ό Ἁγιορείτης. Ὁ βίος καί τά ἔργα του (1749-1809), Ἀθῆναι 1959,σ. 181.
7. Νικόδημος Ἁγιορείτης, Βίβλος τῶντι ψυχωφελεστάτη καλουμένη Ἀόρατος Πόλεμος, Βενετία 1796 ((Podskalsky, σ. 470).
8. Νικόδημος Ἁγιορείτης, Βίβλος τῶντι ψυχωφελεστάτη καλουμένη Γυμνάσματα Πνευματικά, Βενετία 1800 (Podskalsky, σ. 470).

9. Βλ. Έμμανουήλ Φραγκίσκος, Άόρατος Πόλεμος (1796) «Γυμνάσματα Πνευματικά» (1800). Πατρότητα τών «μεταφράσεων» τοῦ Νικόδημου Άγιορείτη, Άθήνα 1993. Ανάτυπο ἀπό τό περιοδ. Ο Έραμιστής, τ. 19(1993) σ. 102-135.

10. Στο ἴδιο, σ. 127.

11. Βλ. Αρχιμ. Άμφιλόχιος Ράντοβιτς, (σήμερα Μητροπολίτης Μαυροβουνίου), Ἡ φιλοκαλική Αναγέννηση τοῦ XVIIIκαί XIXαί. καί οἱ Πνευματικοί Καρποί της, Άθήναι 1984.

12. Βέβαια ὁ Podskalsky, μέ τό ἐνωτικό πνεῦμά του, ἐπιμένει στό ὅτι ὁ Νικόδημος «μολονότι ἔδινε πολλές διαβεβαιώσεις γιά τήν ὀρθοδοξία του, κατόρθωσε νά ἐνσωματώσει ὀργανικά (sic) στόν πολύχρωμο κόσμο τῆς Ανατολῆς τή δυτική, ἀλλά καί κοινή ἐν τέλει - ὡς προγενέστερη τοῦ Σχίσματος- πνευματικότητα, μέ τήν ὁποία εἶχε ἐξοικειωθεί ἀπό τή νεότητά του στή Νάξο» (σ. 472/3). Βέβαια, τό ἐρώτημα εἶναι κατά πόσον ἡ πρό τοῦ σχίσματος πνευματικότητα σώθηκε τελικά στήν ἐκφραγευμένη παπική Δύση.

13. Βλ. ΘΗΕ 6(1965) στ. 1210/11 (Γ. Μαντζαρίδης).

14. Ὅπ. π., σ. 181 ἐπ.

15. Χρῆστος Γιανναράς, Ὁρθοδοξία καί Δύση στή νεώτερη Ἑλλάδα, Άθήνα 1992, σ. 181 (καί σημ. 2). Τή θέση αὐτή βέβαια, συμμερίζονται καί ἄλλοι λόγιοι, ὅπως ὁ καθηγητής Χρ. Πατρινέλης, [Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, Ἐκδοτική Ἀθηνῶν, ΙΑ΄(1975) σ. 132]: «Εἶναι ἐπομένως δύσκολο νά θεωρηθῆ ἡ διδασκαλία τών Κολλυβάδων στό σύνολο της ὡς ἀπαύγασμα τῆς ὀρθοδόξου πνευματικότητος, ὅπως συχνά λέγεται. Ἐξ ἄλλου ὁ εὐσεβιστικός καί καζουϊστικός χαρακτήρας τών ἐπίσης δημοφιλῶν ἔργων τοῦ Νικοδήμου, Ἐξομολογητάριον καί Πηδάλιον ἐλάχιστα συμβιβάζεται μέ τό μυστικιστικό πνεῦμα».

16. Στο ἴδιο, σ. 206. Βλ. τήν «Ἀνακοίνωσιν Ἱεραῶ Κοινότητος Ἀγίου Ὁρους» μέ τόν τίτλο: Ἀναίρεσις τών πεπλανημένων θέσεων τοῦ κ. Χρ. Γιανναρά περί τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρός ἡμῶν Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου», (Ὁρθόδοξος Μαρτυρία, ἀρ. 40/1993, σ. 2-10). Οἱ Συντάκτες τοῦ σπουδαίου αὐτοῦκειμένου σημειώνουν: «Ἐάν εἰς τό ἔργον του παρεισέφρησαν ἀνεπιγνώστως, δι' εὐνοήτους ἱστορικούς λόγους, καί μερικαί ἐκφράσεις, ὑπενθυμίζουσαι τήν σχολαστικήν Θεολογίαν, αὗται οὐδόλως θίγουν τήν ἐν γένει ὀρθόδοξον προοπτικήν καί γραμμήν τοῦ ἔργου του».

17) Γιά τήν ἱστορία τῆς χρήσεως τοῦ ὄρου στήν ἐλληνόφωνη Ἀνατολή βλ. π. Β.Καλλιακμάνη, «Ἡ διδασκαλία περί ἱκανοποιήσεως τῆς θείας δικαιοσύνης στή νεοελληνική θεολογία», Γρηγόριος Παλαμάς 71(1988), σ. 529-537. Πρβλ. π. Γ.Δ.

Μεταλληνοῦ, «Ἡ περί ἱκανοποιήσεως τῆς θείας δικαιοσύνης διδασκαλία καί ἡ νεοελληνική κατηχητική καί κηρυκτική πράξις», στό Λόγος ὡς Ἀντίλογος. Θεολογικά δοκίμια, Ἀθήνα 1992, σ. 85-98.

18. Θεία Λειτουργία Ἰω. Χρυσοστόμου.

19. Εἶναι σημαντικό ὅτι ὁ Ἅγιος ἀντλεῖ ἐδῶ ἀπό τό «Περί Μυστηρίων» ἔργο τοῦ Φιλαδελφείας Γαβριήλ Σεβήρου, θεολογικῆς ἀυθεντίας στή δουλεία (Ἐξομολογητάριον, σ. 199). Στόν Σεβήρο ὁ ὄρος «ἱκανοποιήσις» ἔχει καθαρά ὀρθόδοξο χαρακτήρα. Amato, ὄπ. π., σ. 67 ἔξ.)

20. Ἐξομολογητάριον, σ. 4.

21. Παρατηρεῖ ὁ ἱ. Χρυσόστομος: «Ὁ Θεός οὐδέποτε ἐχθραίνει, ἡμεῖς ἐσμέν οἱ ἐχθραίνοντες».

22. Χρ. Γιανναράς, ὄπ.π., σ. 201-202.

23. Στό ἴδιο, σ. 202.

24. Στό ἴδιο, σ. 203.

25. π. Βασ. Καλλιακμάνης, ὄπ. π., σ. 536.

26. «Κατά Εὐνομίου, Λόγ. ΙΒ΄. PG. 45,884. Ἐξομολογητάριον, σ. 19. Ἄς θυμηθοῦμε τήν «Προσευχήν Μανασσῆ, βασιλέως τῆς Ἰουδαίας, στό Μ. Απόδειπνο, πού γλωσσικά βρίσκεται σέ ἀντίθεση μέ τήν «Εὐχήν τοῦ Μ. Βασιλείου», ἀλλά διαβάζονται καί οἱ δύο στήν Ἀκολουθία.

27. Ὁμιλία ἰδ΄ στή Β΄ Κορινθίους. PG 61,502.

28. Βιβλίον καλούμενον Χρηστοθήθεια τῶν Χριστιανῶν... Φιλοπονηθεῖσα παρά τοῦ ἐν Μοναχοῖς ἐλαχίστου Νικοδήμου Ἀγιορείτου..., Ἐνετίησιν 1803.

29. Ὁπ. π., σ. 471.

30. Χρηστοθήθεια..., σ. 165. Ἡ ἐπισήμανση αὐτή τοῦ Νικοδήμου ἀπαντᾷ πρῶτα στό «Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον».

31. Ὅροι κατά πλάτος ιζ΄. PG 31,361 ἐπ.

32. Χρηστοθήθεια, σ. 134. Βλ. ἱ. Χρυσοστόμου, Ὁμιλία ιζ΄ εἰς τήν πρός Ἐφεσίους.

PG62, 119 έπ.

33. Χρηστοθήθεια, σ. 137.

34. Στο ίδιο, σ. 139.

35. Όροι κατά πλάτος ιζ΄.P.G. 31, 961.

(Απόσπασμα από το βιβλίο "Ήθος ελευθερίας" (σελ. 128-140), π. Γεώργιος Δ. Μεταλληνός, Εκδόσεις "Αρμός")

(Πηγή ψηφ. κειμένου: oodegr.com)